

УДК 94 (477) "19": Біляшівський

Затилюк Ярослав Володимирович
кандидат історичних наук,
науковий співробітник,
Інститут історії України НАН України,
старший науковий співробітник,
Національний музей історії України
(Київ, Україна)
yaroslav.zatylyuk@gmail.com

Yaroslav V. Zatyliuk
Candidate of Historical Sciences (PhD),
research fellow,
Institute of History of Ukraine,
senior research fellow,
The National Museum of the History of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)

**ДОКУМЕНТИ І СВІДЧЕННЯ ПРО ДЕПУТАТА І ДЕРЖАВНОЇ ДУМИ
МИКОЛИ БІЛЯШІВСЬКОГО 1906 Р.: ЛИСТ СЕЛЯН ІЗ ЧИГИРИНСЬКОГО ПОВІТУ
“ДО НАШОГО ЗАСТУПНИКА І ОБОРОНЦЯ” З КОЛЕКЦІЇ НМІУ**

**DOCUMENTS AND TESTIMONIES ABOUT MYKOLA BILYASHIVSKYI, THE DEPUTY OF THE FIRST STATE
DUMA (1906): A LETTER FROM THE PEASANTS OF THE CHYHYRYN DISTRICT
“TO OUR DEPUTY AND DEFENDER” FROM THE NMHU COLLECTION**

Анотація

Метою статті є огляд наявних свідчень про діяльність першого директора найбільшого історичного музею України Миколи Біляшівського як депутата І Державної Думи. Одним із таких джерел є адресований відомому діячу у 1906 р. лист селян села Мордві Чигиринського повіту. У статті здійснено археографічну публікацію цього листа, якій передують джерелознавчий коментар, що контекстуалізує документ серед інших свідчень про діяльність Біляшівського та певною мірою ілюструє розвиток українського націотворення початку ХХ ст. Окрема частина коментаря присвячена обговоренню особливостей формування пам'яті про М. Біляшівського у 1965–1968 рр., що увінчалось вшануванням 100-ліття його народження.

Ключові слова: М. Ф. Біляшівський, І-ша Державна Дума, історичне джерело, селяни, націотворення, історичні спомини.

Abstract

The article aims to explore the available evidence on the activities of the first director of the largest historical museum of Ukraine – Mykola Bilyashivskyi, who was also a deputy of the First State Duma. One of yet unpublished sources is a letter addressed to Bilyashivskyi from the peasants of Mordvy village, Chyhyryn district. The article presents an archaeographic publication of this letter. The publication is preceded with the source commentary, which contextualises the document within the well-known testimonies about the activities of Bilyashivsky as well as the developments in Ukrainian nation-building processes at the beginning of the 20th century. Particular attention is paid to the specifics of the memories about M. Bilyashivsky in 1965–1968, when there were celebrations of the 100th anniversary of his birth.

Key words: M. F. Biliashivskyi, First State Duma, historical source, peasants, nation building, historical memories.

Микола Федотович Біляшівський (1867–1926) добре знаний як фундатор музею всеукраїнського масштабу. Власне, його досвід з творення музею барона Федора Штейнгеля у Городку, масштабна діяльність з формування колекції Київського художньо-промислового і наукового музею та спрямування виставкової діяльності останнього на утвердження української національної ідеї (зокрема, виставка з нагоди 50-ліття від дня смерті Т. Шевченка у 1911 р.) неодноразово привертала увагу дослідників. Нині можна констатувати вагомі здобутки у висвітленні біографії та діяльності М. Біляшівського як музейного діяча¹. Водночас перший керівник історичного “родоначальника” теперішнього Національного музею історії України був багатогранною особистістю. Сучасники відзначали його невтомну енергію, вміння контактувати з різними людьми та вирішувати питання різного рівня складності. Як відзначив у спогадах 1927 р. Кость Моценко, “...Микола Федотович з його надзвичайною ініціативою і спритністю, завжди умів, якнайкраще... використовувати обставини і людей”². Тож не варто дивуватися мало обговорюваним фактам активної участі Біляшівського у політичному житті, – і це попри те, що

1 Попельницька О. О. Біляшівський М. Ф. – перший директор Національного музею історії України // Український історичний журнал. – 2008. – № 2. – С. 100–118.

2 Моценко К. Академік М. Біляшівський як музейний робітник // Український Музей. Збірник. – Київ, 1927. – С. 3–12.

облаштування музею забиало чимало сил та енергії (передусім “збирання” старожитностей у різних куточках України).

У присвячених біографії та діяльності Біляшівського публікаціях найчастіше йдеться про його громадську діяльність у перше десятиліття XX ст. як члена різних наукових товариств та політичну активність у роки Української революції 1917–1921 рр., коли він входив до різних урядових структур Української Народної Республіки, що займалися музейною та пам’яткоохоронною діяльністю. Натомість участь діяча у І-й Державній думі 1906 р. як депутата партії кадетів – маловідома. Наразі її частково висвітлено у публікації Л. Дідух³, яка також є автором дисертаційного дослідження про М. Біляшівського як науковця, музейника та громадського діяча⁴.

Доволі показово, що ані в офіційній автобіографії вченого 1919 р., створеній ним з нагоди обрання академіком Всеукраїнської академії наук, ані в чернетці автобіографії 1925 р. (збереженій неповністю), ані в некрологах та спогадах сподвижників (окрім С. Єфремова), опублікованих у перші місяці після смерті М. Біляшівського у липні 1926 р., немає згадок про його депутатство у І-й Державній Думі 1906 р. Безперечно, всі згадані джерела для реконструкції біографії видатного українського музейника створені тоді, коли інформація про його участь у парламенті “царської Росії” не була актуальною і доречною. З огляду на це, відомості про діяльність М. Біляшівського як депутата І-ї Думи можна відшукати у джерелах іншого плану: публікаціях, що з’явилися до 1917 р., а також спогадах різних діячів про події 1905–1907 р. Крім того, важливим інформативним джерелом є коротка стаття-замітка С. Єфремова про громадське життя Біляшівського, що ввійшла до випуску «Збірника історико-філологічного відділу ВУАН» 1926 р., присвяченого особистості цього діяча⁵.

У рукописі автобіографії 1926 р. Біляшівський написав, що довго не міг визначитися з політичним кредо, допоки під впливом В. Антоновича та членів редколегії часопису “Киевская старина” не відкрив для себе національне питання і потребу “змагатися” за українську національну ідею і програму. Через рік від початку співпраці зі співробітниками відомого київського часопису М. Біляшівський зрозумів, що “*тут серед гуртка співробітників вже для мене стало ясним – хто я і с того часу для мене твердим стало гасло – працювати тільки для України*”⁶. Через кілька десятиліть наш герой проявить себе у роботі І-ї Державної Думи як чільний представник політично активної частини української інтелігенції, яка спробувала сформулювати політичну програму та реалізувати її з огляду на сподівані зміни, викликані маніфестом Миколи II від 17 жовтня 1905 р. про демократичні свободи і скликання парламенту. Безперечно, йшлося про намагання домогтися вирішення важливих пунктів “українського питання” у парламенті. Так чи так, дослідження громадсько-політичної активності Миколи Федотовича в останні десятиліття Російської імперії важливе для розкриття більш загального плану питань про програми та політичну діяльність української інтелігенції, рівня її згуртованості, способів комунікації і викликів, що стояли на порядку денному у зв’язку з конкуренцією національних та соціалістичних ідей. З іншого боку, йдеться про розкриття персональної участі М. Біляшівського у політичному житті та його комунікацій із виборцями. Ці питання обговорюються в цій статті, а її першочерговим завданням є археографічна публікація та джерелознавчий коментар листа 1906 р. від селян з Черкащини до М. Біляшівського, що зберігається у фондовій колекції НМІУ і походить із родинного архіву Біляшівських.

І-ша Державна Дума працювала від 27 квітня до 8 липня 1906 р. Проукраїнські партії отримали в ній представництво завдяки коаліції з конституційно-демократичною партією (кадетами). Із 478 членів Думи, 179 належали до кадетів (фактично 40% складу парламенту)⁷. За їхніми списками до Думи пройшов і М. Біляшівський – директор Київського художньо-промислового і наукового музею. Не маючи прямих свідчень, можемо припустити, що він потрапив туди не без сприяння давнього знайомого і покровителя барона Ф. Штейнгеля, з яким Біляшівського тісно пов’язував його перший “музейний досвід” (створення приватного музею у Городку на Волині⁸) та багато інших починань (рис. 1).

З видань і спогадів сучасників про 1906 р. відомо, що Біляшівський маніфестував своє національне кредо, увійшовши до української думської громади. За спогадами С. Єфремова (1926) наш герой “...зайняв у Думі місце серед членів конституційно-демократичної партії, але був не правовірним... кадетом”, адже свою діяльність спрямував на обстоювання культурно-територіальної автономії України. Як пише далі Єфремов, “будучи свідомим і з роду українцем, М. Ф. буде обстоювати в Думі українську школу, суд, автономію України, сходячись у цьому думками із своїм товаришем і близьким приятелем Ф. П. Штейнгелем”⁹. Поза тим, і це чи не найголовніше, М. Біляшівський безпосередньо стояв біля витоків української парламентської громади у І-й Думі, будучи секретарем її перших організаційних зборів. Він же увійшов до її керівного складу (президії) поряд з І. Шрагом, В. Шеметом та П. Чижевським. Керівником громади 45 депутатів було обрано І. Шрага – адвоката і громадського діяча з Чернігова. Громада видавала російською мовою у Санкт-Петербурзі власний друкований орган – “Украинский вестник”. Завдяки цьому виданню можемо скласти уявлення про мету діячів

3 Дідух Л. Суспільно-політична діяльність М. Ф. Біляшівського на початку XX ст. // Наукові записки Національного університету “Києво-Могилянська академія”. – Т. 20. Історичні науки. – Ч. 1. – Київ, 2002. – С. 6–70.

4 Дідух Л. Академік М. Ф. Біляшівський у науковому, культурному та громадському житті України (кінець XIX – перша чверть XX ст.). – Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Національний університет “Києво-Могилянська академія”. – Київ, 2005. – С. 19–62.

5 Єфремов С. М. Ф. Біляшівський на громадській роботі // Записки історико-філологічного відділу ВУАН. – Кн. IX. – Київ, 1926. – С. 54–59.

6 Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського. – Ф. 31. – Спр. 8. – Арк. 14 зв. Див.: Затилюк Я., Остапівська Ю. Академік Микола Федотович Біляшівський та його персональний життєпис: публікація джерела і перспективи дослідження // Науковий вісник Національного музею історії України. Збірник наукових праць / Відп. ред. Б. К. Патриляк. – Вип. 4. – Київ, 2019. – С. 390–410.

7 Машикін О. М. Державна Дума Російської імперії // Енциклопедія історії України. – Т. II (Г–Д). – Київ, 2004. – С. 349

8 Хведаль А. О. Городецький музей барона Ф. Р. Штейнгеля і М. С. Грушевський // Наукові записки Острозької академії. – Т. 1. – Ч. 2. – Острог, 1998. – С. 64–66.

9 Єфремов С. М. Ф. Біляшівський на громадській роботі... – С. 57.

української фракції у Думі, а також персональну участь М. Біляшівського у її політичній активності¹⁰.

У 2-му номері згаданого часопису було заявлено про існування фракції та її належність до союзу автономістів-федералістів¹¹, у 5-му – представлено основні положення політичної програми – надання Україні культурно-національної автономії з власними представницькими органами управління, скасування заборони на використання української мови в освіті та друкованих виданнях¹². Передбачалося, що декларацію виголосить з трибуни І. Шраг, однак в липні 1906 р. Державна Дума була розпущена на 72-й день роботи¹³. У засіданнях наступної, II-ї Думи, директор київського музею участі не брав. Зі спогадів відомого історика українського права О. Лотоцького відомо, що Біляшівський погодився співпрацювати із друкованим виданням української громади у II-й Державній Думі “Рідна справа – думські вісті”¹⁴.

Маємо свідчення, що після бурхливої депутатської діяльності у I-й Думі М. Біляшівський підтримував контакти зі Шрагом з різних питань. Показовим доказом цього є лист Шрага до Біляшівського від 8 лютого 1911 р. про невдачу спробу одержати від чернігівського музею для експонування на виставці, присвяченій Т. Шевченку, портрета. Для ілюстрації контактів обох політичних соратників (водночас, і труднощів з облаштування означеної виставки) наведемо текст цього листа (з повним відтворенням тогочасної орфографії):

“Високоповажний Микола Федотовичу! На жаль, не можу вважити Вашу волю: портрета я вже віддав до музею Тарновського.

Я прохав Л. М. Жемчужникова¹⁵, що б він дозволив мені, наперед ніж віддавати портрета музею, надати його на виставу, яка має бути у Києві, але, на жаль, Жемчужников на се не згодився, і я одержав од нього таку телеграму: “портрет храниць в музеї и нигде не висилать”.

Щиро Вас шануючий Ваш І. Шраг”¹⁶ (рис. 2).

Важливим джерелом депутатської діяльності М. Біляшівського є адресований йому у червні 1906 р. лист від селян с. Мордви Чигиринського повіту на Черкащині, що публікується нижче. Сьогодні цей лист перебуває в експозиції II-го поверху НМІУ (зал № 19), присвяченій діяльності Київського художнього-промислового і наукового музею та створеній у 2017 р. зусиллями співробітників відділу пізньосередньовічної, ранньомодерної та нової історії України. Цей лист є зверненням селян до М. Біляшівського як депутата Державної Думи з проханням “вимагати автономії України”. За формою і змістом він є важливим джерелом для розкриття політичної і громадської діяльності М. Біляшівського, та, крім того, активності та рівня політичної культури сільської інтелігенції. З іншого боку, лист є показовим свідченням комунікації селян із нашим героєм, і водночас – його особливого амплуа серед них.

Листа написано коричневим чорнилом на зігнутому вдвоє аркуші паперу розміром 20×25 см. Зберігся також конверт із марками та поштовим штемпелем¹⁷. Конверт підписано російською мовою: “С. Петербург. Государственная Дума ЕВБ [його високоблагородію. – Авт.] Николаю Федотовичу Бѣляшевскому. Г. [господину. – Авт.] депутату от Киевской губернии”. Оскільки на конверті наявний штемпель київського поштамту (2-ї поштової контори) “16 червня 1906 р.” (хоча сам лист недатований), можна припустити, що лист підготовлено впродовж кінця травня – початку червня (достатній час для написання тексту та збору підписів селян, якими підкріплено лист), передано з кимось до Києва і звідти надіслано до Петербурга.

Примітною та водночас загадковою особливістю листа є вміщені під красиво оформленим зверненням 57 підписів селян (частину яких зроблено олівцем), що, безперечно, “псує” парадний вигляд документа, але, водночас, засвідчує особисту участь цих селян у його підписанні. Очевидно, не всі з них змогли поставити свій підпис чорнилом. Крім того, серед підписантів чимало родичів і свояків, що видно з частого повторення прізвищ Солонько, Назаренко, Холоденко, Панченко тощо.

Безперечно, лист написав хтось із сільських вчителів чи інтелігентів. Його текст містить перефразовані цитати із творів Тараса Шевченка і за загальним ідейним спрямуванням є симпатичним за риторикою зверненням-маніфестом селянської громади до Біляшівського як до “нашого заступника і оборонця”. З тексту очевидне усвідомлення української національної ідентичності, яку, на основі обігрування цитат із “Кобзаря”, поєднано із гаслами соціалістичного плану: “згине панство і рабство на віки... запанує на вольній землі братерство і рівність”. Поєднання національних і соціалістичних гасел є особливістю українського націотворення кінця XIX – початку XX ст. і відображено у програмних документах перших українських політичних партій, починаючи з Революційної української партії, створеної у 1900 р.¹⁸. У цьому плані текст листа виразно демонструє, як тогочасні маніфести перших політичних партій України знаходили своїх прихильників в українському селі. Значна кількість підписантів (57 осіб) засвідчує зусилля представників інтелігенції з мобілізації селян

10 Див. версію оповіді про діяльність Біляшівського і фракції у: *Дідух Л.* Суспільно-політична діяльність М. Ф. Біляшівського... – С. 67–68.

11 Украинская парламентская фракция // Украинский вестник. – Санкт-Петербург. – 1906. – № 2. – С. 133–134.

12 Грушевський М. Наши требования // Украинский вестник. – Санкт-Петербург. – 1906. – № 5. – С. 267–273.

13 *Дідух Л.* Суспільно-політична діяльність М. Ф. Біляшівського... – С. 68.

14 *Лотоцький О.* Сторінки минулого: у 3-х част. // Праці Українського наукового інституту. – Т. 21. – Кн. 4. – Варшава, 1934. – Част. 3. – С. 48. Цит. за: *Дідух Л.* Суспільно-політична діяльність... – С. 68.

15 Жемчужников Лев Михайлович (1828–1912) – живописець, художній критик, товаришував із Т. Г. Шевченком, про зустрічі із яким лишив спогади.

16 Лист Іллі Шрага до М. Біляшівського, 8 лютого 1911 р. // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка. – Ф. 146. – № 84.

17 Лист разом з конвертом у музейному зібранні НМІУ обліковані за інв. № РД–3932.

18 Про загальні особливості українського націотворення див.: *Грицак Я.* Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття. – Львів, 1996. – С. 83–97.

довкола української ідеї у поєднанні з вимогами соціальних перетворень. З огляду на це, лист можна вважати унікальним джерелом для студіювання особливостей комунікації інтелігенції – “будителів нації” із самим народом. А це, наразі, одне з актуальних питань у дослідженнях українського націотворення¹⁹. Водночас лист може бути важливим для характеристики політичної культури українського селянства початку ХХ ст.

Складно визначити, чому селяни с. Мордві (з 1946 р. – с. Красносілля Чигиринського району Черкаської області) звертаються саме до Біляшівського. Можна припустити, що так сталося завдяки якимось особистим зв'язкам. М. Біляшівський, як відомо, постійно контактував із селянами: спершу під час проведення археологічних розкопок на Княжій Горі під Каневом²⁰, згодом – під час музейних відряджень. Як пригадував К. Мощенко, Микола Федотович влаштовував постійні музейні “експедиції”, під час яких виявляв та купував (або отримував як дарунок) у сільських мешканців предмети української старовини²¹. Завдяки цьому фонди етнографічного та історичного відділів Київського художньо-промислового і наукового музею поповнювались унікальними зразками давньої вишивки, церковних предметів, виробів Києво-Межигірської фаянсової фабрики (1804–1874), стародруків тощо²². Крім того, Біляшівський, за власними свідченнями, збирав спогади селян про Т. Шевченка²³.

Поза тим, директор київського музею був “медіатором” для талановитих провінціалів. До нього особисто або за посередництва інших осіб зверталися з проханням посприяти творчій реалізації вихідців із села. Унікальним свідченням цього є адресована йому записка відомого українського композитора Миколи Віталійовича Лисенка, що зберігається у Відділі рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України. На звороті власної візитівки М. Лисенко написав (цитовано з передачею тогочасного правопису):

*“Любий та дорогий Миколо Федотовичу! Оце иде до Вас селянин-самоук Петро Середа з села Стайок, Київ. повіту. Він несе з собою свої малюнки. Передивіться, а головне дайте Сергію Івановичу передивитися і сказати своє слово, свою пораду, що Середі робити. Чи варто і де вчитися. Середа при своїм працьовитому житті, урива хвилини, щоб малювати”*²⁴.

Ця записка виразно засвідчує той факт, що Микола Федотович був людиною з різноманітними контактами і, попри постійну заклопотаність облаштуванням міського музею, зокрема підготовкою у ньому виставок, знаходив час і можливості для допомоги талановитим сільським жителям (рис. 3).

В обговоренні різних сценаріїв обставин контактів селян Чигиринського повіту із М. Біляшівським, належить звернути увагу на те, що Чигиринський повіт був особливим історичним місцем. Тут відбулися перші визначні битви Хмельниччини та Коліївщини, знаходились перші гетьманські резиденції – Чигирин та Суботів. Безперечно, що важливість цього регіону усвідомлював і М. Біляшівський, який, як згадували його сучасники, часто влаштовував екскурсії на Канівщину і Черкащину. У підготовленому в 1926 р., але не опублікованому тоді некролозі, згадуються його пізнавальні екскурсії для вихованців навчальних закладів із імперської столиці Санкт-Петербургу²⁵. Можна припустити, що Чигиринський повіт теж мав бути пунктом на екскурсійному маршруті М. Біляшівського. І, власне, подібного роду екскурсії могли стати тим “містком”, що сприяв контактам жителів с. Мордві із директором київського музею. Так чи інакше, лист селян до “оборонця нашого” М. Біляшівського засвідчує його мережу зв'язків, тим самим підтверджуючи цитований вище вислів зі спогадів К. Мощенка про надзвичайне вміння нашого героя знаходити спільну мову з різними людьми.

З іншого боку, сам лист є джерелом для реконструкції історії селянських рухів на Черкащині під час революційних подій 1905–1907 рр., адже саме у с. Мордві в лютому 1906 р. було створено “селянський союз”, який виступив із вимогами соціальної справедливості та політичних прав. У такому разі, означений лист засвідчує розмах політичної активності селян протягом 1906 р.²⁶

Поза тим, лист, що публікується, має ще один історичний вимір. Тривалий час він зберігався у родинному архіві Біляшівських. 18 червня 1965 р. його, разом з іншими особистими речами, передав до НМІУ (на той час – Державного історичного музею УРСР) М. М. Біляшівський (син М. Ф. Біляшівського). Серед предметів, що надійшли до музею, були членські квитки учасника загальноросійських археологічних з'їздів 1890-х рр., візитівки, посвідчення члена різних пам'яткоохоронних установ 1917 і 1919 рр., програма (структура) повітового музею, листівки тощо²⁷. Показово, що в той же час до Інституту літератури нащадки М. Біляшівського передали листування видатного музейника із різними персоналіями

19 Єкельчик С. Творення святини: українофіли та Шевченкова могила в Каневі (1861–1900 рр.) // Збірник Харківського історико-філологічного товариства (нова серія). – 2005. – Т. 11. – С. 43–58.

20 Про розкопки на Княжій Горі див.: Беляшевський Н. Раскопки на Княжей Горе в 1891 г. // Киевская старина. – 1893. – № 1. – С. 61–104; Н. Б. Кресты и образки XI–XII вв., найденные в Каневе и в Киевской губернии // Археологическая летопись Южной России. – Киев, 1900. – С. 27–30.

21 Мощенко К. Академік М. Біляшівський як музейний робітник // Український Музей. Збірник. – Київ, 1927. – С. 8.

22 Затилюк Я., Остапівська Ю. Калейдоскоп історій та раритетів. Мистецькі шедеври з Межигір'я на виставці в Національному музеї історії України / Антиквар. – № 1–2(109). – Київ, 2019. – С. 2–35.

23 Беляшевський Н. Рассказы крестьян с. Пекарей о Т. Г. Шевченко // Киевская старина. – 1894. – № 2. – С. 165–181.

24 Візитна картка М. В. Лисенка // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка. – Ф. 146. – № 41.

25 ІР НБУВ. – Ф. 10. № 17 900. Некролог опубліковано: Затилюк Я. “Пам'яті М. Біляшівського” – рукописний спомин з архіву Всеукраїнської академії наук та друковані некрологи 1926 р. // Науковий вісник Національного музею історії України: збірник наукових праць / Відп. ред. Б. К. Патріляк. – Вип. 5. – Київ, 2019. – С. 94–101.

26 Історія міст і сіл Української РСР: у 26 т. Черкаська область. – Київ: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1972. – 788 с.

27 Ці предмети у колекції НМІУ обліковані за інв. № РД–3925–3937 та Л–3358–3360. Акт передачі цих предметів (за № 88) датований 3 березня 1965 р., акт їх прийому (за № 1988) – 18 червня 1965 р. Перший підписала завідувачка відділу музею Чудновська І. М., другий – вона ж та головний хранитель фондів Дружиніна А. Ф.

стосовно підготовки до проведення у 1911 р. виставки, присвяченої Т. Шевченку²⁸. Водночас до іншої архівної установи – рукописного відділу Центральної наукової бібліотеки, підпорядкованої АН УРСР (нині – Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського НАН України) було передано ще деякі меморіальні речі М. Біляшівського: записні книжки, рукописи статей і, зокрема, автобіографію 1926 р.²⁹.

Така активність представників родини Біляшівських є не випадковою і явно пов'язана зі спробами нагадати про заслуги свого родича з огляду на наближення 100-річчя від дня його народження. У зв'язку з цим у вітчизняній періодиці невдовзі вийшли друком кілька статей про наукову і музейну діяльність нашого героя³⁰, а також було відзначено його столітній ювілей³¹.

У цьому контексті лист селян до депутата Біляшівського виявився важливим аргументом для творення особливих споминів про нього. У листопаді 1967 р. в авторитетній на той час газеті “Літературна Україна” вийшла публікація М. Іщенка³² “Володар Княжої гори. До 100-річчя від дня народження академіка М. Ф. Біляшівського”. У ній нашого героя різнобічно представлено як талановитого археолога, завзятого керівника музею та академіка. Треба відзначити незвичну для літературного часопису фактографічну точність у згадках біографічного плану, а головне – про створення музею, його відділи та про влаштовані Біляшівським виставки у ньому (виробів народних майстрів-кустарів, творів М. Врубеля, до 100-річчя Т. Шевченка тощо). Стаття розпочинається з оповіді про виступ Миколи Федотовича у 1892 р. на засіданні археологічного товариства, під час якого доповідач нібито не проявив персонального пошанування монаршої особи та “обстоював свою думку про археологічні знахідки як про реліквії, що належать народові, бо творені вони руками трудового люду”. Після цього автор констатує, “Біляшівський непохитно стояв за оборону прав трудового люду. Й селяни довірилися йому, обравши депутатом своєї курії до Другої думи. В наказі черкаській писали...”³³. Далі зроблено розлоге цитування основного тексту листа, що публікується. Означений лист, у трактуванні М. Іщенка, відіграє першорядну роль у засвідченні зв'язку інтелігента з “трудовим людом”, представники якого звертаються до нього як до “оборонця нашого”, завдяки якому “згине панство і рабство”. Це, безперечно, необхідний “риторичний хід”, обумовлений тогочасним радянським ідеологічним дискурсом. Тим не менше, саме це “легітимізувало” вшанування Біляшівського і давало змогу його нащадкам культивувати спомини про діяльність їхнього прашура, який проявив себе одночасно у різних сферах як музейник, науковець і політично активний представник української інтелігенції (рис. 4)

Зв'язок цієї публікації із прагненням представників родини Біляшівських створити бажаний імідж Миколи Федотовича є очевидним з огляду на наступне: колективний лист-звернення селян до депутата Біляшівського було передано до музею у березні 1965 р. За музейною фондовою обліковою документацією цей лист у 1960-і рр. не експонувався, тобто не був доступним для огляду. М. Іщенко – автор статті про М. Біляшівського у “Літературній Україні” (1967) докладно цитував лист, переданий до музею за два роки до написання статті – у 1965 р. Важко допустити ситуацію, що автор з Канева самостійно дізнався про надходження листа до фондів київського музею (хоча би з огляду на відсутність у той час практики публічних звітів про поповнення фондів колекцій). Цілком очевидно, що про цей лист йому стало відомо від когось із родичів Біляшівського, які з нагоди наближення 100-літнього ювілею наполегливо поширювали інформацію про свого предка серед широкого загалу. Тим більше, у публікації 1967 р. не лише розлоге цитується сам лист, а й досить точно наводяться відомості з рукопису автобіографії 1925 р., чернеткову версію якої син Миколи Федотовича у 1965 р. передав до Центральної наукової бібліотеки (нині – Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського). Таким чином, передача до кількох архівних установ особистих документів М. Біляшівського з одночасним їх цитуванням у публікації газети “Літературна Україна” засвідчує комплекс цілеспрямованих зусиль нащадків визначного діяча створити історичний образ творця музею всеукраїнського масштабу, допустимий в ідеологічній атмосфері 1960-х рр.

І лише майже через чотири десятиліття лист українських селян 1906 р. зі славетної Чигиринщини може отримати друге “явлення” – як важливе джерело наукових досліджень історії українського музейництва XIX – початку XX ст., біографії його визначного діяча М. Біляшівського, а в ширшому контексті – особливостей процесів українського націотворення початку XX ст.

28 Бородин В. С. З нових (додаткових) матеріалів про долю літературної та образотворчої спадщини Шевченка на початку XX ст. (З архіву М. Ф. Біляшівського) // Збірник праць ювілейної тринадцятої наукової шевченківської конференції. – Київ, 1965. – С. 307–338. Стаття є публікацією ключових документів цієї переписки: листів Г. Вашкевича щодо посмертної маски Т. Шевченка; П. Борисова і П. Понятенка щодо автографів; О. Корсуна щодо автографу поеми “Мар’яна-черниця”; О. Маковецького щодо фотокопії автографу “Заповіту”; О. І. Сластіона про власників картин і малюнків Т. Шевченка, телеграми М. Реріха, лист міського голови Пирятини, О. Новицького та листи зі спогадами про Т. Шевченка для виставки. Загалом листування засвідчує мережу контактів М. Біляшівського з нагоди Шевченкової виставки 1911 р.

29 Адаменко А. Г. Матеріали личного архива Н. Ф. Беляшевского (1867–1926) // Рукописные фонды Центральной научной библиотеки им. В. И. Вернадского. – Киев, 1989. – С. 18–25.

30 Див.: Бахмат К. П. 100 років з дня народження відомого археолога та етнографа Миколи Федотовича Біляшевського // Український історичний журнал. – 1967. – № 10. – С. 112–113; Бахмат К. П. До століття з дня народження М. Ф. Біляшевського // Археологія. – 1969. – Т. 22. – С. 241–245; Кілієвич С. Р. Академік М. Ф. Біляшівський – засновник Державного історичного музею УРСР // Архіви України. – 1967. – № 6. – С. 21–26.

31 Бевзо О. А., Юрченко Р. В. Сесія [в Державному історичному музеї УРСР], присвячена 100-річчю з дня народження М. Ф. Біляшевського // Український історичний журнал. – 1968. – № 1. – С. 158–160.

32 Іщенко Михайло Єфремович (нар. 1933 р.) – лікар Канівської районної лікарні, автор численних красномовних публікацій у різних виданнях.

33 Іщенко М. Володар Княжої гори. До 100-річчя від дня народження академіка М. Ф. Біляшівського // Літературна Україна. – № 90 (2478). Вівторок, 14 листопада 1967 р. – С. 4.

Нижче публікуємо текст листа зі збереженням авторської орфографії та пунктуації. Для зручності підписи селян відділено розділовими знаками (комами) після кожного прізвища (в оригіналі коми не завжди розставлено), крім того, всі зведені до одного стандарту – написання з великої літери. В окремих випадках у примітках відзначаються графічні особливості. Разом із маркованим конвертом лист облікований у колекції музею у групі “Рукописні документи”, за інв. № РД–3932 (рис. 5)

*До посла Диржавної Думи М. Х. Біляшевського
Високоповажний Миколу Хвидотовичу!*

До Вас, нашого заступника і оборонця в Диржавній Думі, звертаємося та просимо Вас: міцно стійти за нас та здобувати для нас і для всего нашого люду землі і волі, бороніть усіх покривджених, вимагайте амністії борцям за правду і волю, вимагайте автономії України³⁴, щоб на нашій землі була знову, як колись за прадідів наших, своя сила, своя воля і правда святая. Нихай на нашій обизславній землі згине панство і рабство на віки, нихай згине сваволя, // знуцання, та катування, та запанує на вольній землі братерство і рівність.

Пошли Божі, Вам сили справдити наші оці святі жадання, а коли Вам сили ни стане, то ми Вам своєї додамо.

Крестяни сила Мордві Чигринського повиту: Виборицк Е. Ищенко, А. Солонко, Ф. Солонько, М. Мотайленко, М. Мищенко, Ф. Панченко, Анд. Панченко, Ал. Панченко, В. Холоденко, Н. Мотилинко, П. Коркоцинко, З. Писковой, Д. Назаренко, Л. Болботь, Г. Яненко, Ф. Саенко, Григорий Солонченко, И. Бойченко, Кирило Панченко, Ф. Чепурной, Н. Холоденко, Сергей Головленко, А. Солонченко, К. Балигинь, А. Назаренко, А. Сирдитенко, Лука Усатый, М. Панченко, В. Коркоценко, Мих. Усатый, //

А. Мотайленко, Даниль Мотайленко, А. Усатый, Я. Мотайленко, В. Топченко, Д. Назаренко, Е. Ратушний, С. Коноваленко

³⁵*Анисимъ Овчаренко, Ф. Науменко, В. Назаренко, И. Назаренко, Михаилъ Назаренко, М. Сосенко, В. Чыпурный, Ф. Чепурный*

³⁶*Ивань Панченко, Иванъ Дорошенко, Арсей Панченко, Марко Чепурный, Трофим Головченко, Хома Дорошенко, Никита Плековий, Ларіонъ Омельченко, Корній Коркацена, Иванъ Кушниренко, Иванъ Головченко.*

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Автобіографія М. Біляшівського 1925 р. Чернетка // Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського. – Ф. 31. Микола Біляшівський. – Спр. 8.
2. Адаменко А. Г. Матеріали личного архива Н. Ф. Беляшевского (1867–1926) // Рукописные фонды Центральной научной библиотеки им. В. И. Вернадского. – Киев, 1989. – С. 18–25.
3. Бахмат К. П. 100 років з дня народження відомого археолога та етнографа Миколи Федотовича Біляшевського // Український історичний журнал. – 1967. – № 10. – С. 112–113.
4. Бахмат К. П. До століття з дня народження М. Ф. Біляшевського // Археологія. – 1969. – Т. 22. – С. 241–245.
5. Бевзо О. А., Юрченко Р. В. Сесія [в Державному історичному музеї УРСР], присвячена 100-річчю з дня народження М. Ф. Біляшевського // Український історичний журнал. – 1968. – №1. – С. 158–160.
6. Беляшевский Н. Рассказы крестьян с. Пекарей о Т. Г. Шевченко // Киевская старина. – 1894. – № 2. – С. 165–181.
7. Бородін В. С. З нових (додаткових) матеріалів про долю літературної та образотворчої спадщини Шевченка на початку ХХ ст. (з архіву М. Ф. Біляшівського) // Збірник праць ювілейної тринадцятої наукової шевченківської конференції. – Київ, 1965. – С. 307–338.
8. Візитна картка М. В. Лисенка // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка. – Ф. 146. – № 41.
9. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ–ХХ століття. – Львів, 1996. – 656 с.
10. Грушевский М. Наши требования // Украинский вестник. – Санкт-Петербург, 1906. – № 5. – С. 267–273.
11. Дідух Л. Академік М. Ф. Біляшівський у науковому, культурному та громадському житті України (кінець ХІХ – перша чверть ХХ ст.). – Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Національний університет “Києво-Могилянська академія”. – Київ, 2005. – 215 с.
12. Дідух Л. Суспільно-політична діяльність М. Ф. Біляшівського на початку ХХ ст. // Наукові записки Національного університету “Києво-Могилянська академія”. – Т. 20. Історичні науки. – Ч. 1. – Київ, 2002. – С. 66–70.
13. Єкельчик С. Творення святині: українофіли та Шевченкова могила в Каневі (1861–1900 рр.) // Збірник Харківського історико-філологічного товариства (нова серія). – Т. 11. – 2005. – С. 43–58.
14. Єфремов С. М. Ф. Біляшівський на громадській роботі / Записки історично-філологічного відділу ВУАН. – Кн. ІХ. – Київ, 1926. – С. 54–59.
15. Затилюк Я. “Памяти М. Біляшівського” – рукописний спомин з архіву Всеукраїнської академії наук та друковані некрологи 1926 р. // Науковий вісник Національного музею історії України. Збірник наукових праць / Відп. ред. Б. К. Патріляк. – Вип. 5. – Київ, 2019. – С. 94–101.
16. Затилюк Я., Остапівська Ю. Академік Микола Федотович Біляшівський та його персональний життєпис: публікація джерела і перспективи дослідження // Науковий вісник Національного музею історії України: збірник наукових

³⁴ Так в оригіналі.

³⁵ В окремий абзац виділено низку підписів, зроблених олівцем.

³⁶ Далі в окремий абзац виділено підписи, зроблені чорнилом. Чорнило таке, як і в основному тексті.

праць / Відп. ред. Б. К. Патриляк. – Вип. 4. – Київ, 2019. – С. 390–410.

17. *Затилюк Я., Остапівська Ю.* Калейдоскоп історій та раритетів. Мистецькі шедеври з Межигір'я на виставці в Національному музеї історії України / Антиквар. – № 1–2 (109). – Київ, 2019. – С. 2–35.

18. *Іщенко М.* Володар Княжої гори. До 100-річчя від дня народження академіка М. Ф. Біляшівського // Літературна Україна. – № 90 (2478). Вівторок, 14 листопада 1967 р. – С. 4.

19. *Кілієвич С. Р.* Академік М. Ф. Біляшівський – засновник Державного історичного музею УРСР // Архіви України. – 1967. – № 6. – С. 21–26.

20. Лист Іллі Шрага до М. Біляшівського, 8 лютого 1911 р. // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка. – Ф. 146. – № 84.

21. Лист селян села Мордві до М. Біляшівського, 1906 р. // Національний музей історії України. – Фондова група “Рукописні документи”. – Інв. № РД–3932.

22. *Машикін О. М.* Державна Дума Російської імперії // Енциклопедія історії України. – Т. II (Г–Д). – Київ, 2004. – С. 349.

23. *Моценко К.* Академік М. Біляшівський як музейний робітник // Український Музей. Збірник. – Київ, 1927. – С. 3–12.

24. “Памяти М. Біляшівського”. 1926 р. // Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського. – Ф. 10. Архів Всеукраїнської академії наук. – № 17 900.

25. *Попельницька О. О.* Біляшівський М. Ф. – перший директор Національного музею історії України // Український історичний журнал. – № 2. – 2008. – С. 100–118.

REFERENCES

1. Avtobiografiya M. Biliashivskoho 1925 r. Chernetka // Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. Vernadskoho. – F. 31. Mykola Biliashivskiy. – Spr. 8.

2. *Adamenko A. H.* Materialy lichnogo arkhiva N. F. Beliashevskogo (1867–1926) // Rukopysnye fondy Tsentralnoy nauchnoy biblioteki im. V. Vernadskogo. – Kiev, 1989. – S. 18–25.

3. *Bakhmat K. P.* 100 rokov z dnia narodzhennia vidomoho arkheoloha ta etnohrafy Mykoly Fedotovycha Biliashivskoho // Ukrainyky istorichnyi zhurnal. – 1967. – № 10. – S. 112–113.

4. *Bakhmat K. P.* Do stolittia z dnia narodzhennia M. F. Biliashivskoho // Arkheolohiia. – 1969. – T. 22. – S. 241–245.

5. *Bevzo O. A., Yurchenko R. V.* Sesii [v Derzhavnomu istorichnomu muzei URSR], prysviachena 100-richchiu z dnia narodzhennia M. F. Biliashivskoho // Ukrainyky istorichnyi zhurnal. – 1968. – № 1. – S. 158–160.

6. *Beliashevskiy N.* Rasskazy krestian s. Pekarey o T. G. Shevchenko // Kievskaya starina. – 1894. – № 2. – S. 165–181.

7. *Borodin V. S.* Z novykh (dodatkovykh) materialiv pro doliu literaturnoi ta obrazotvorchoi spadshchyny Shevchenka na pochatku XX st. (Z arkhivu M. F. Biliashivskoho) // Zbirnyk prats yuvileinoi trynadtsiatoi naukovoï shevchenkivskoi konferentsii. – Kyiv, 1965. – S. 307–338.

8. Vyznna kartka M. V. Lysenka // Viddil rukopysnykh fondiv i tekstolohii Instytutu literatury im. T. Shevchenka. – F. 146. – № 41.

9. *Hrytsak Ya.* Narys istorii Ukrainy. Formuvannia modernoi ukrainskoi natsii 19–20 stolittia. – Lviv, 1996. – 656 s.

10. *Hrushevskiy M. S.* Nashy trebovaniya // Ukrainyky vestnik. – Sankt-Peterburg, 1906. – № 5. – S. 267–273.

11. *Didukh L.* Akademik M. F. Biliashivskiy u naukovomu, kulturnomu ta hromadskomu zhytti Ukrainy (kinets XIX – persha chvert XX st.). – Dys... kand. ist. nauk: 07.00.01 / Natsionalnyi universytet “Kyievo-Mohylianska akademiya”. – Kyiv, 2005. – 215 s.

12. *Didukh L.* Suspilno-politychna diialnist M. F. Biliashivskoho na pochatku XX st. // Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Kyievo-Mohylianska akademiya”. – T. 20. Istorychni nauky. – Ch. 1. – Kyiv, 2002. – S. 66–70.

13. *Iekelchik S.* Tvorennia sviatyni: ukrainofily ta Shevchenkova mohyla v Kanevi (1861–1900 rr.) // Zbirnyk Kharkivskoho istoriko-filolohichnoho tovarystva (nova seriia). – T. 11. – 2005. – S. 43–58.

14. *Iefremov S. M.* F. Biliashivskiy na hromadskii roboti // Zapysky istorichno-filolohichnoho viddilu VUAN. – Kn. 9. – Kyiv, 1926. – S. 54–59.

15. *Zatyliuk Ya.* “Pamiaty M. Biliashivskoho” – rukopysnyi spomyn z arkhivu Vseukrainskoi akademii nauk ta drukovani nevrolohy 1926 r. // Naukovyi visnyk Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy. Zbirnyk naukovykh prats / Vidp. red. B. K. Patryliak. – Vyp. 5. – Kyiv, 2019. – S. 94–101.

16. *Zatyliuk Ya., Ostashevskaya Yu.* Akademik Mykola Fedotovych Biliashivskiy ta yoho personalnyi zhyttiepys: publikatsiia dzherela i perspektyvy doslidzhennia // Naukovyi visnyk Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy: zbirnyk naukovykh prats / Vidp. red. B. K. Patryliak. – Vypusk 4. – Kyiv, 2019. – S. 390–410.

17. *Zatyliuk Ya., Ostashevskaya Yu.* Kaleidoskop istorii ta rarytetiv. Mystetski shedyry z Mezhyhiria na vystavtsi v Natsionalnomu muzei istorii Ukrainy / Antykvary. – № 1–2 (109). – Kyiv, 2019. – S. 2–35.

18. *Ishchenko M.* Volodar kniazhoi hory. Do 100-richchia vid dnia narodzhennia akademika M. F. Biliashivskoho // Literaturna Ukraina. – № 90(2478). Vivotok, 14 lystopada 1967 r. – S. 4.

19. *Kiliievych S. R.* Akademik M. F. Biliashivskiy – zasnovnyk Derzhavnoho istorichnoho muzeiu URSR // Arkhivy Ukrainy. – 1967. – № 6. – S. 21–26.

20. Lyst Illi Shraha do M. Biliashivskoho, 8 iutoho 1911 r. // Viddil rukopysnykh fondiv i tekstolohii Instytutu literatury im. T. Shevchenka. – F. 146. – № 84.

21. Lyst selian sela Mordvy do M. Biliashivskoho, 1906 r. // Natsionalnyi muzei istorii Ukrainy. – Fondova hrupa “Rukopysni dokumenty”. – inv. № RD–3932.

22. *Mashkin O. M.* Derzhavna Duma Rosiiskoi imperii // Entsyklopediia istorii Ukrainy. – T. II (H–D). – Kyiv, 2004. – S. 349.
23. *Moshchenko K.* Akademik M. Biliashivskiy yak muzeinyi robotnyk // Ukrainskyi Muzei. Zbirnyk. – Kyiv, 1927. – S. 3–12.
24. “Pamiaty M. Biliashivskoho”. 1926 r. // Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. Vernadskoho. – F. 10. Arkhiv Vseukrainskoi akademii nauk. – № 17 900.
25. *Popelnyska O. O.* Biliashivskiy M. F. – pershyi dyrektor Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy // Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. – № 2. – 2008. – С. 100–118.

Перелік ілюстрацій:

Рис. 1. Обкладинка та один із аркушів видання “Представители Государственной Думы, 27 апреля – 8 июля 1906 г.” зі світинами депутатів від Київської губернії, серед яких – Ф. Штейнгель і М. Біляшівський.

Рис. 2. Лист І. Шрага до М. Біляшівського. 8 лютого 1911 р.

Рис. 3. Візитівка М. Лисенка із запискою до М. Біляшівського.

Рис. 4. *Іщенко М.* Володар Княжої гори. До 100-річчя від дня народження академіка М. Ф. Біляшівського // Літературна Україна. – № 90 (2478). Вівторок 14.11.1967 р. – С. 4.

Рис. 5. Лист селян с. Мордви до М. Біляшівського з конвертом.

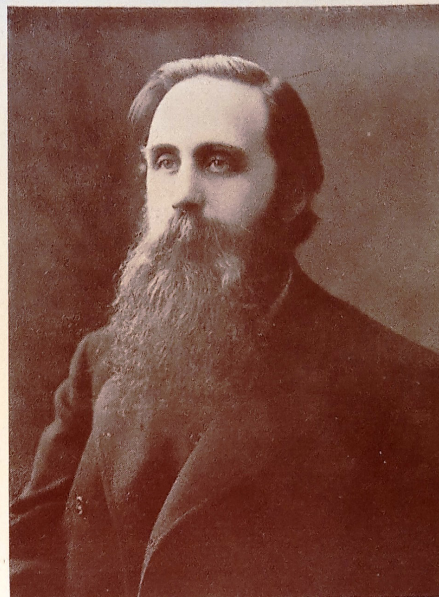
Рис. 1-1

XVI. Кіевская губернія.

г. Кіевъ.

Нн. Сергѣй Дмитріевичъ
Урусовъ.

Баронъ Федоръ Рудольфовичъ
Штейнгель.

Николай Федоровичъ
Бѣляшевскій.

Захарій Ивановичъ
Выровой.

8 лютого 1911.
Чернівці.

Високоповажаний!

Микола Федоровичу!

На дяку, як завжди вважав, Вам
воно: портретом я вже віддав до
Музею Тарновського.

Я прочав Л. М. Глебова, який
ще й він хотів мене, наперед
як віддати портрет Музею, подати
їм на виставу, яка має бути у
Київі; але, на дяку, Глебов
як не хотів, і я одержав
від нього таку телеграму: «портрет
храни в музею і нікуди не ве-
сикати!» -

Щиро Ваш шанувальник, Вам
І. Шум.

28/VI

Любім та дорогім Милому Кле-
ментовичу! Оце уже до Вас селення -
самоук Мерго Серета з села Сітійок,
Київ. повіту. Він несе з собою свої ма-
люнки. Передавши, а також дає
і Сергію Клементовичу передати і ска-
зати своє слово, свого народу, що Серет
робив. За Вас і де виступ. Серет
своїм урочистим фірм, урочистим, зоб-
являється.

Микола Лисенко.

Маріїнсько-Благовіщенська, 95.

До посла Державної Ду-
ми М. Х. Біляшевського.

Високоповажений Микола Хв
дотовичу!

До Вас, нашого заступника
і оборонця в Державній Думі,
звертаюся та прошу Вас:
мусно стійти за нас та зоду-
байти для нас і для всього на-
шого народу землі і волю, боро-
нись усіх покривджених,
винагайти амністії борцям
за правду і волю, винагай-
ти автономії українці, щоб
на нашій землі була знову,
як колись за прагнень наших,
своя сила, своя воля і правда
святая. Нехай на нашій
одизславній землі згине
панство і рабство на віки,
ніколи згине свобода,

Рис. 5-2

УДК 929.651+655.5(477)341.215.4(437.1/2) “1920–1930”

Кошова Наталія Миколаївна

науковий співробітник,
науково-дослідний відділ збереження фондів,
Національний музей історії України
natalia.koshova@gmail.com
(Київ, Україна)

Nataliya M. Koshova

research fellow,
Research Department of Preservation of Funds
The National Museum of the History of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)

**ДО ІСТОРІЇ “УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДСЬКОГО ВИДАВНИЧОГО ФОНДУ В ПРАЗІ”.
ПОСВІДЧЕННІ СПІВРОБІТНИКА ФОНДУ ВАСИЛЯ СОХАЦЬКОГО (З ФОНДІВ НМІУ)**

**ON THE HISTORY OF “THE UKRAINIAN CIVIL PUBLISHING FOUNDATION IN PRAGUE”.
STUDY OF THE IDENTIFICATION CARD OF THE FOUNDATION WORKER VASYL SOKHATSKYI
(FROM THE NMHU FUNDS)**

Анотація

У статті досліджено посвідченні співробітника “Українського громадського видавничого фонду в Празі” Василя Сохацького, і на основі аналізу документальних джерел висвітлено, в яких умовах відбувалася діяльність української еміграції, розвивалася книговидавнича діяльність Українського громадського видавничого фонду в Празі.

Ключові слова: посвідчення, Український громадський видавничий фонд у Празі, українська еміграція 1920–1930-х рр., Національний музей історії України.

Abstract

The article studies the identification card of the worker of the foundation Vasyl Sokhatskyi. On the basis of the analysis of the documentary sources, the conditions of the Ukrainian emigration activities and the development of the publishing activity of the Ukrainian Civil Publishing Foundation in Prague are discovered.

Key words: identification card, Ukrainian Civil Publishing Foundation in Prague, Ukrainian emigration of the 1920s – 30s, National Museum of the History of Ukraine.

У фондах Національного музею історії України зберігається документ: “Посвідчення на право пільгового проїзду” з печаткою Українського громадського видавничого фонду в Празі, виданий у 1928 р. службовцю УГВФ В. Сохацькому. Цей документ невідомий широкому загалу дослідників. Метою цієї публікації є його введення до наукового обігу.

Печатка – круглої форми (діаметр – 36 мм), із написами українською та чеською мовами, розділеними двома зірками. У центрі – фігурна смуга. Краї печатки обрамлені широким і вузьким обідками. Відтиск печатки виконано чорнилом синього кольору (рис. 1).

Зазначене посвідчення має форму книжечки з 4-х аркушів (8 с.) із друківаним та рукописним текстами чеською мовою. На с. 1, окрім назви, зазначено тривалість пільгового проїзду (13.07.1928–13.07.1929), а також, що пошкодження або забруднення посвідчення робить його недійсним. На с. 2 вказано номер посвідчення (№ 344) і зазначено, що посвідчення дає право на проїзд із зупинки Ржевнице (найближче розташованої до місця постійного проживання В. Сохацького) до зупинки Вишеград (поблизу місця його роботи). На цій само сторінці є кілька відбитків печаток (із нечіткими написами). У правилах користування посвідченням зазначено, що за умови зміни місця роботи або мешкання, і, відповідно, найближчої станції, потрібно придбати нове посвідчення.

На с. 3 посвідчення наявна інформація муніципалітету про те, що місце мешкання власника картки перебуває під його юрисдикцією, а також інформація керівника УГВФ П. Богацького про те, що власник посвідчення є членом місцевої страхової каси.

На с. 4 посвідчення наявні щомісячні відмітки роботодавця В. Сохацького про те, що власник посвідчення працює у нього і має право на пільговий проїзд, за умови наявності довідки про місячну заробітну плату, яка не має перевищувати 2000 корон. Підписи на посвідченні голови УГВФ П. Богацького датовані 13.07.–13.12.1928 р.

Текст на с. 5 посвідчення є продовженням тексту зі с. 4 і стосується щомісячного підтвердження працевлаштування для власника цього проїзного документу. Поля для підписів заповнені лише до 13.12.1928 р., хоча термін дії зазначеного посвідчення розрахований ще приблизно на півроку. Крім того, внизу сторінки зазначено, що у випадку подання неправдивої інформації власником посвідчення щодо нього може бути застосоване цивільне чи кримінальне законодавство.

На с. 6 посвідчення від руки написано: “Працює щодня в будні, як і по неділях та святах, у вечірні години, також мусить їхати додому пізно поїздом. Підпис П. Богацький”. Нижче – прямокутний штамп УГВФ, на якому чеською мовою зазначено: “Український громадський видавничий фонд / поліграфічно-видавниче товариство / в Празі / зареєстрована громада з обмеженою відповідальністю”.

На с. 7 вклеєна погрудна світлина В. Сохацького анфас, під якою – його автограф “Василь Сохацький”.

На с. 8 посвідчення – витяг із тарифних положень (рис. 2).

Під час роботи над статтею нами були використані документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), а також праці істориків С. Наріжного, О. Даниленка, О. Бетлій та інших, які вивчали життя українських емігрантів у Чехо-Словаччині, спогади С. Русової, М. Шаповала та інших.

Після поразки національно-визвольних змагань частина українців, які боролися за відновлення української державності в 1917–1921 рр., під тиском більшовицьких військ покинули рідну землю й опинилися на чужині, де на території Польщі були розміщені в таборах інтернованих. Серед них були не лише військові, а й урядовці УНР та інші цивільні особи.

Після укладення мирних угод між Польщею та Радянською Росією, інтерновані змушені були шукати прихистку в інших країнах. Такою країною стала Чехо-Словаччина на чолі з президентом Т. Масариком та демократичним урядом. Варто зазначити, що на території Чехо-Словаччини вже перебували українці – як цивільні, так і військові. В 1919 р. там опинилися значна частина Української галицької армії.

У 1921 р. чехословацький уряд почав втілювати в життя “Російську програму допомоги”, яка передбачала матеріальну підтримку російських, українських, білоруських та інших емігрантів, їхніх організацій. Українська еміграція в Чехо-Словаччину була значною, і в 1922–1923 рр. становила близько 25 тис. осіб¹. Урядова програма допомоги спрямовувалася на створення місць компактного проживання українців, де їх забезпечували житлом, харчуванням, роботою, надавали медичну та юридичну допомогу. Допомога емігрантам з України надавалася через Український громадський комітет (УГК), створений весною 1921 р.² Серед його членів були відомі громадсько-політичні та культурно-освітні діячі М. Шаповал, Н. Григоріїв, І. Шовгенів, І. Горбачевський, В. Біднов, Д. Антонович, С. Русова³ та інші.

Чехословацький уряд також сприяв створенню науково-освітніх установ, академічних інституцій, різних товариств і громадсько-політичних організацій, серед яких – Український вільний університет, Українська господарська академія у Подєбрадах, Український високий педагогічний інститут імені Михайла Драгоманова, Український академічний комітет, Українське студентське товариство “Громада”, Українська наукова асоціація, Українське історико-філологічне наукове товариство, Український національний музей-архів, Спілка українських журналістів і письменників тощо. Творча інтелігенція заснувала Українське товариство пластичного мистецтва та Українську студію пластичного мистецтва, а також Українське музичне товариство, до якого входив Український академічний хор у Празі та музичне товариство “Кобзар”⁴.

В українських закладах працювало понад 150 українських науковців, навчалася близько 1900 українських студентів, зокрема в Празі – 1235 осіб, у Подєбрадах – 382 особи⁵. Вік більшості українців становив від 15 до 35 років.

УГК відіграв провідну роль у консолідації українських сил і координації їхньої діяльності. Створені за його сприяння організації мали потребу в літературі, тому в 1923 р. УГК започаткував Український громадський видавничий фонд у Празі (УГВФ)⁶, який публікував українською мовою наукові праці, підручники для вищої і середньої школи, популярно-наукову літературу “і взагалі – друком служив справі будування української культури”⁷.

До керівного складу УГВФ входили А. Бич, М. Стахів та інші. Видавничу комісію фонду очолив Д. Ісаєвич. Комісія публікувала праці таких українських науковців: Д. Антоновича, Д. Чижевського, С. Бородаєвського, Л. Білецького, Ф. Вовка, М. Туган-Барановського, С. Русової, Ф. Якименка, Ф. Щербини, В. Щербаківського та інших. Першим очільником УГВФ від жовтня 1923 р. був Є. Вировий. До еміграції – видавець і громадсько-політичний діяч, активний член Катеринославської “Просвіти”, голова Українського учительського товариства в Катеринославі (1917–1918), голова Культурно-просвітньої комісії Трудового конгресу Директорії УНР у Києві. Він є автором численних публікацій у виданнях “Рідний край”, “Дніпрові хвилі”, “Рада” та інших. Перебуваючи в Німеччині, 1922 р. заснував “Видавництво української молоді”. За час його головування УГВФ випустив чимало наукових видань із різних галузей знань⁸.

30 вересня 1923 р., напередодні свого призначення, Є Вировий звернувся до М. Шаповала зі словами: “Дуже важно, щоб про створення Українського Громадського Видавничого Фонду заговорили найвизначніші українські громадські діячі і письменники”⁹. В 1924 р. було ухвалено Статут УГВФ, затверджено його програму і кошторис. УГВФ працював у режимі

1 Даниленко О. Українська еміграція в Чехословаччині (1920-і роки): соціокультурний аспект // Етнічна історія народів Європи. – 2001. – Вип. 10. – С. 37–40 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21D&BN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=eine_2001_10_8 (дата звернення: 05.01.2020). – Назва з екрана.

2 Даниленко О. Український громадський комітет у Чехословаччині (1921–1925 рр.): автореферат дисертації кандидата історичних наук: 07.00.01. – Київ: Київський національний університет ім. Т. Шевченка, 2004. – 18 с.

3 Даниленко О. Українська еміграція в Чехословаччині (1920-і роки)...

4 Наріжний С. Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами: 1919–1939. – Ч. 1. – Прага, 1942 (Студії Музею визвольної боротьби України. – Т. 1). – С. 120–209, 243–244 / [Електронний ресурс]: Diasporiana. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/2648/file.pdf> (дата звернення: 21.01.2020). – Назва з екрана; Українська еміграція в Чехо-Словаччині // Енциклопедія українознавства. Загальна частина: перевидання в Україні / НАН України, Інститут української археографії; НТШ у Сарселі; Фондація Енциклопедії України в Торонто. – Репринтне відтворення видання 1949 року. – Т. 2. – Київ, 1995. – С. 575.

5 Даниленко О. Українська еміграція в Чехословаччині (1920-і роки)...

6 Бетлій О. В. Доба Українського громадського комітету в ЧСР // Наукові записки НаУКМА. – Т. 18. – Ч. 1. Спеціальний випуск. – 2000. – С. 121–128. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/105-50/Betliy_Doba_Ukrayinskoho_hromadskoho.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 15.01.2020). – Назва з екрана.

7 Український Громадський Видавничий Фонд. Каталог. – Прага, б. р. – С. 1. (далі УГВФ: Каталог).

8 Чабан М. П. Вировий Євген Семенович // Енциклопедія сучасної України (ЕСУ) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=34137 (дата звернення: 15.12.2019). – Назва з екрана.

9 Редько О. “...бажаю ...дочекатися визволення України...” (огляд документів ЦДАВО України про діяльність українського

постійних зборів, налагоджування контактів. Керівництво УГВФ організувало редагування рукописів, перевидання книжок та їхню реалізацію. Колективні члени УГВФ робили внесок у розмірі 1000 корон. У квітні 1924 р., з нагоди 350-ліття друкарства в Україні, бюро УГВФ організувало в Празі виставку української друкованої продукції та української книжкової графіки. За рік роботи фонд видав 17 книг. Збільшилася також кількість членів УГВФ.

У 1926 р. в Празі відбувся Міжнародний бібліологічний з'їзд, у роботі якого брав участь Є. Вировий. Він, як член організаційного Комітету Українського відділу, запропонував організувати з'їзд українських видавництв¹⁰. У межах Міжнародного бібліологічного з'їзду діяла книжкова виставка, українську частину якої очолював професор УВУ Д. Антонович, який зібрав для неї українські видання за останні десять років – загалом понад 2 тис. книжок, зокрема видання УГВФ.

5 лютого 1926 р. Торговельний Суд у Празі зареєстрував Статут УГВФ як кооперативної організації, записаної як “товариство з обмеженою поручкою”¹¹.

У 1926 р. головою УГВФ обрали П. Богацького – журналіста, літературознавця, письменника, бібліографа, громадсько-політичного діяча, інтернованого вояка Армії УНР. У 1922 р. він переїхав із Польщі до Чехословаччини. До головування в УГВФ, П. Богацький керував журналами “Нова Україна” і “Трудова Україна”, був одним із керівників “Селянської Спілки”. З утворенням Українського соціологічного інституту став директором його бібліотеки і керував Кабінетом шевченкознавства¹².

Як свідчить “Каталог” УГВФ, на 1 квітня 1928 р. його колективними членами були: Український високий педагогічний інститут ім. Драгоманова в Празі, Український інститут громадознавства в Празі; Український комітет у ЧСР; Громада кубанців у ЧСР; Головний комітет Української селянської спілки в ЧСР; Центральний союз українського студентства (ЦЕСУС), Прага; Громада студентів-емігрантів з Великої України, Прага; Академічна громада при Українській господарській академії в Подєбрадах; Видавництво “Чорномор” у Каліші; Товариство “Українська Хата”, Прага; 94-й Відділ “Оборони України” в Гамтрамку (Америка)¹³ (рис. 3).

Крім “Каталогу”, УГВФ видавав “Бюлетень Українського громадського видавничого фонду”, в якому інформував про свою роботу¹⁴. З УГВФ співпрацювали різні художники. Зокрема, емблему фонду намалював видатний український художник-графік, послідовник М. Бойчука і Г. Нарбута, Р. Лісовський¹⁵, який займався станковою та книжковою графікою, декоративно-ужитковим мистецтвом, сценографією та дизайном¹⁶.

У процесі розширення діяльності фонду постало питання про видання меморіальної літератури. У ЦДАВО України зберігається документ за 1927 р.: “Додаток до статуту та план видавничої діяльності УГВФ на 1928 рік”, в якому зазначено про необхідність написати спогади і надрукувати їх: “Ми самі свідки та діячі Великої Револуції, учасники колосального народного національного здвигу і боротьби за свою політичну незалежність, не даємо опису того, що бачили, чули, робили. Що ж зостанеться для прийдешніх поколінь? З яких джерел будуть вони черпати знання про ці славетні дні й події? Меморіальна література є обов’язком нашого часу, нашого покоління, нашого видавництва, бо ж без того вкорениться традиція, яку прищепить Червона “летопись”, а ми, наша праця, наша кров і піт – пропадемо без сліду”¹⁷.

Правління УГВФ, звертаючись до своїх прихильників і читачів, закликало робити внески на видавничу діяльність: “Найкраще свідомство любові до рідної нації, найкращий вияв бажання зросту української культури – пай в УГВФ”¹⁸. У цьому заклик – українська традиція, що йде, зокрема, від одного з ініціаторів скликання Центральної Ради Є. Чикаленка, який любив повторювати, що мало любити Україну до глибини душі, потрібно любити її й до глибини кишені.

В УГВФ у різний час працювали понад 30 осіб. У 1923–1932 рр. видавництво УГВФ надрукувало понад сорок наукових праць, підручників для вищих і середніх навчальних закладів, науково-популярної та меморіальної літератури. С. Русова згадувала, що завдяки матеріальній допомозі чеського уряду і, зокрема, Міністерства закордонних справ, українська еміграція “використала поміч як найкраще, щоб піднести українську культуру”¹⁹.

Важливою ділянкою роботи УГВФ було розповсюдження книг та залучення коштів для їхнього видання. Очевидно, В. Сохацький, власник посвідчення з печаткою фонду, поширював видання фонду. Біографічних відомостей про нього не знайдено. Проте у ф. 3802 ЦДАВО України ми знайшли справу “Листування з Сохацьким про ліквідацію довгу за

громадського і культурно-освітнього діяча Є. С. Вирового) // Архіви України. – 2017. – № 3–4. – С. 178–192 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_3_2017/AU-3-4_2017_178s-192s.pdf (дата звернення: 15.01.2020). – Назва з екрана.

10 Там само.

11 УГВФ. Каталог. – С. 1.

12 Білокінь С. І. Богацький Павло Олександрович // Енциклопедія історії України. – Т. 1: А–В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Наукова думка, 2003. – 688 с. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Bogatskyj_P (дата звернення: 15.12.2019). – Назва з екрана.

13 УГВФ. Каталог. – С. 1.

14 Брайлян Н. Періодичні видання української еміграції у Чехословаччині (1919–1929 рр.): динаміка розвитку, кількісні параметри // Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства. – 2014. – Вип. 4. – С. 74–90 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lsl.lviv.ua/wp-content/uploads/Zb/NDI2014/JRN/PDF/8.pdf> (дата звернення: 16.01.2020). – Назва з екрана.

15 Білокінь С. І. Лісовський Роберт Антонович // Енциклопедія історії України. – Т. 6: Ла–Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Наукова думка, 2009. – 790 с. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Lisovsky_R_A (дата звернення: 15.01.2020). – Назва з екрана.

16 УГВФ. Каталог. – С. 1.

17 ЦДАВО України. – Ф. 3802. – Оп. 1. – Спр. 107. – Арк. 8–9.

18 УГВФ. Каталог. – С. 1.

19 Русова С. Мої спомини. – Київ: Україна-Віта, 1996. – С. 197.

книжки. 2.08.1928 р. Прага”, від 4.10.1926 р. “Нагадування Василю Сохацькому про борг” (правовпис збережено). Це – машинописний список 148-ми видань, переважно календарів різних видавництв, а також праць І. Огієнка, С. Русової, Л. Старицької-Черняхівської, Г. Хоткевича та інших, періодичні видання, підручники. Значну частину списку складають нотні видання: твори М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича, М. Вериківського, П. Козицького. Унизу списку – рукописний запис олівцем: “зазначені книжки одержав для перегляду для Славянської біб.[ліотеки] Прага 18.01.1928 Сохацький”²⁰.

Слов’янська бібліотека була найбільшою славистичною книгозбірнею у Центральній Європі. В 1924 р. її очолили українці В. Тукалевський та М. Михальчук. Фонди цієї бібліотеки налічували близько 200 000 томів. У бібліотеці діяв український відділ (близько 14 000 томів)²¹.

На посвідченні службовця УГВФ В. Сохацького для пільгового проїзду чеськими залізницями зазначено його залізничний маршрут до м. Ржевнице, розташованого за 25 км від Праги, куди в 1927 р. була переміщена Українська реальна реформована гімназія, створена 1 травня 1925 р. у Празі керівництвом Українського високого педагогічного інституту імені Михайла Драгоманова. Гімназію та інтернат при ній фінансувало Міністерство закордонних справ ЧСР. У гімназії до 1932 р. навчалися, а також закінчили її, 72 учні²². Маємо припущення, що В. Сохацький співпрацював із гімназією, на що вказує список літератури, потрібної педагогам, вихователям та учням для навчання і підготовки до різних свят. Отже, власник посвідчення В. Сохацький був причетним до розповсюдження видань УГВФ та, ймовірно, працював в одній із мобільних бібліотек. Зазначена у списку література є не лише виданнями УГВФ, а й інших видавництв. У 1925 р. до УГВФ перейшла частина бібліотеки УГК, який того року припинив свою діяльність.

У праці С. Наріжного “Українська еміграція”²³ на світлинах № 436 та № 440 зображено групу професорів і студентів Українського високого педагогічного інституту імені Михайла Драгоманова в Празі, серед яких є В. Сохацький. На світлинці № 440 додатково вказано “Математично-природничий відділ УВП”. Отже, В. Сохацький був причетний до Українського високого педагогічного інституту імені Михайла Драгоманова, базовим навчальним закладом якого була Українська реальна реформована гімназія²⁴.

Наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр. у Чехо-Словаччині, через економічну кризу, були зменшені (згодом – скасовані) урядові дотації. Було ліквідовано багато наукових і культурних інституцій, скоротилася видавнича діяльність. У 1932 р. припинив свою роботу УГВФ. Посвідчення з печаткою УГВФ із фондового зібрання НМІУ може бути використане під час створення виставок про діяльність української еміграції в Чехо-Словаччині у 20–30-х рр. XX ст.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. *Бетлій О. В.* Доба Українського громадського комітету в ЧСР // Наукові записки НаУКМА. – Том 18. – Ч. 1. Спеціальний випуск. – 2000. – С. 121–128 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ekmair.uk-ma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10550/Betliy_Doba_Ukrayinskoho_hromadskoho.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 15.01.2020). – Назва з екрана.

2. *Білокінь С. І.* Бogaцький Павло Олександрович // Енциклопедія історії України. – Т. 1: А–В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Наукова думка, 2003. – 688 с. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Bogatskyj_P (дата звернення: 15.12.2019). – Назва з екрана.

3. *Білокінь С. І.* Лісовський Роберт Антонович // Енциклопедія історії України. – Т. 6: Ла–Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Наукова думка, 2009. – 790 с. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Lisovsky_R_A (дата звернення: 15.01.2020). – Назва з екрана.

4. *Брайлян Н.* Періодичні видання української еміграції у Чехословаччині (1919–1929 рр.): динаміка розвитку, кількісні параметри // Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства. – 2014. – Вип. 4. – С. 74–90 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lsl.lviv.ua/wp-content/uploads/Zb/NDI2014/JRN/PDF/8.pdf> (дата звернення: 16.01.2020). – Назва з екрана.

5. *Даниленко О.* Українська еміграція в Чехословаччині (1920-і роки): соціокультурний аспект // Етнічна історія народів Європи. – 2001. – Вип. 10. – С. 37–40 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=A SP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=eine_2001_10_8 (дата звернення: 05.01.2020). – Назва з екрана.

6. *Даниленко О.* Український громадський комітет у Чехословаччині (1921–1925 рр.): Автореферат дисертації кандидата історичних наук: 07.00.01. – Київ: Київський національний університет ім. Т. Шевченка, 2004. – 18 с.

7. Енциклопедія українознавства. Загальна частина: Перевидання в Україні / НАН України, Інститут української археографії; НТШ у Сарселі; Фундація Енциклопедії України в Торонто. – Репринтне відтворення видання 1949 р. – Т. 2. – Київ, 1995. – С. 369–800.

8. *Наріжний С.* Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами: 1919–1939. – Ч. 1. – Прага, 1942 (Студії Музею визвольної боротьби України. – Т. 1). – С. 120–209, 243–244 / [Електронний ресурс]: *Diasporiana*. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/2648/file.pdf> (дата звернення: 21.01.2020). –

20 ЦДАВО України. – Ф. 3802. – Оп. 1. – Спр. 113. – Арк. 1–4.

21 Прага: українське обличчя / [Електронний ресурс]: Інтернет-видання “Закарпаття онлайн Beta”. – Режим доступу: <https://zakarpattya.net.ua/News/70479-Praha> (дата звернення: 05.01.2020). – Назва з екрана.

22 *Даниленко О.* Українська еміграція в Чехословаччині (1920-і роки)...

23 *Наріжний С.* Вказ. пр. – С. СXXXVIII, CXL.

24 Там само. – С. 182–183.

Назва з екрана.

9. Прага: українське обличчя / [Електронний ресурс]: Інтернет-видання “Закарпаття онлайн Beta”. – Режим доступу: <https://zakarpattia.net.ua/News/70479-Praha> (дата звернення: 05.01.2020). – Назва з екрана.

10. Редько О. “...бажаю ...дочекатися визволення України...” (огляд документів ЦДАВО України про діяльність українського громадського і культурно-освітнього діяча Є. С. Вирового) // Архіви України. – 2017. – № 3–4. – С. 178–192 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_3_2017/AU-3-4_2017_178s-192s.pdf (дата звернення: 15.01.2020). – Назва з екрана.

11. Русова С. Мої спомини. – Київ: Україна–Віта, 1996. – 208 с.

12. Український Громадський Видавничий Фонд. Каталог. – Прага, б. р. – 32 с.

13. ЦДАВО України. – Ф. 3802. – Оп. 1. – Спр. 107. – Арк. 8–9.

14. ЦДАВО України. – Ф. 3802. – Оп. 1. – Спр. 113. – Арк. 1–4.

15. Чабан М. П. Вировий Євген Семенович // Енциклопедія сучасної України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=34137 (дата звернення: 15.12.2019). – Назва з екрана.

REFERENCES

1. Betliy O. V. Doba Ukrainського hromadskoho komitetu v ChSR // Naukovi zapysky NaUKMA. – Tom 18. – Ch. 1. Spetsialnyi vypusk. – 2000. – S. 121–128 / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10550/Betliy_Doba_Ukrayinskoho_hromadskoho.pdf?sequence=1&isAllowed=y (data zvernennya: 15.01.2020). – Nazva z ekrana.

2. Bilokin S. I. Bohatskyi Pavlo Oleksandrovych // Entsiklopediya istorii Ukrainy. – T. 1: A–V / Redkol.: V. A. Smoliy (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. – Kyiv: Naukova dumka, 2003. – 688 s. / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.history.org.ua/?termin=Bogatskyj_P (data zvernennya: 15.12.2019). – Nazva z ekrana.

3. Bilokin S. I. Lisovskyi Robert Antonovych // Entsiklopediya istorii Ukrainy. – T. 6: La–Mi / Redkol.: V. A. Smoliy (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. – Kyiv: Naukova dumka, 2009. – 790 s. / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.history.org.ua/?termin=Lisovsky_R_A (data zvernennya: 15.01.2020). – Nazva z ekrana.

4. Braylyan N. Periodychni vydannya ukrainskoi emihratsii u Chekhoslovachchyni (1919–1929 rr.): dynamika rozvytku, kilkisni parametry // Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho instytutu presoznavstva. – 2014. – Vyp. 4. – S. 74–90 / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.lsl.lviv.ua/wp-content/uploads/Zb/NDI2014/JRN/PDF/8.pdf> (datazvernennya: 16. 01.2020). – Nazva z ekrana.

5. Danylenko O. Ukrainska emihratsiya v Chekhoslovachchyni (1920-i roky): sotsiokulturnyi aspekt // Etnichna istoriya narodiv Yevropy. – 2001. – Vyp. 10. – S. 37–40 / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=A SP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=eine_2001_10_8 (data zvernennya: 05.01.2020). – Nazva z ekrana.

6. Danylenko O. Ukrainskyi hromadskyi komitet u Chekhoslovachchyni (1921–1925 rr.): Avtoref. dys... kand. ist. nauk: 07.00.01. – Kyiv: Kyivskyi natsionalnyi universytet im. T. Shevchenka, 2004. – 18 s.

7. Entsiklopediya ukrainoznavstva. Zahalna chastyna: Perevydannya v Ukraini / NAN Ukrainy, Instytut ukrainskoi arkhеоhrafii; NTSh u Sarseli; Fundatsiya Entsiklopedii Ukrainy v Toronto. – Repryntne vidtvorennya vydannya 1949 r. – T. 2. – Kyiv, 1995. – S. 369–800.

8. Narizhnyi S. Ukrainska emihratsiya: Kulturna pratsya ukrainskoi emihratsii mizh dvoma svitovymi viynamy: 1919–1939. – Ch. 1. – Praha, 1942 (Studii Muzeyu vyzvolnoi borotby Ukrainy. – T. 1). – S. 120–209, 243–244 / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/2648/file.pdf> (data zvernennya: 21.01.2020). – Nazva z ekrana.

9. Praha: ukrainske oblychchya / [Elektronnyi resurs]: Internet-vidannya “Zakarpattya onlain Beta”. – Rezhym dostupu: <https://zakarpattia.net.ua/News/70479-Praha> (data zvernennya: 05.01.2020). – Nazva z ekrana.

10. Redko O. “... bazhayu ... dochekatysya vyzvolennya Ukrainy...” (ohlyad dokumentiv TsDAVO Ukrainy pro diyalnist ukrainskoho hromadskoho i kulturno-osvitnioho diyacha Ye. S. Virovogo) // Arkhivy Ukrainy. – 2017. – # 3–4. – S. 178–192 / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_3_2017/AU-3-4_2017_178s-192s.pdf (data zvernennya: 15.01.2020). – Nazva z ekrana.

11. Rusova S. Moi spomyny. – Kyiv: Ukraina–Vita, 1996. – 208 s.

12. Ukrainskyi Hromadskyi Vydavnychiy Fond. Katalog. – Praha, b. r. – 32 s.

13. TsDAVO Ukrainy. – F. 3802. – Op. 1. – Spr. 107. – Ark. 8–9.

14. TsDAVO Ukrainy. – F. 3802. – Op. 1. – Spr. 113. – Ark. 1–4.

15. Chaban M. P. Vyrovyyi Yevhen Semenovych // Entsiklopediya suchasnoi Ukrainy / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=34137 (data zvernennya: 15.12.2019). – Nazva z ekrana.

Перелік ілюстрацій:

Рис. 1. Печатка на посвідченні В. Сохацького. НМІУ.

Рис. 2. Посвідчення В. Сохацького. НМІУ.

Рис. 3. Український громадський видавничий фонд. Каталог.

Рис. 1

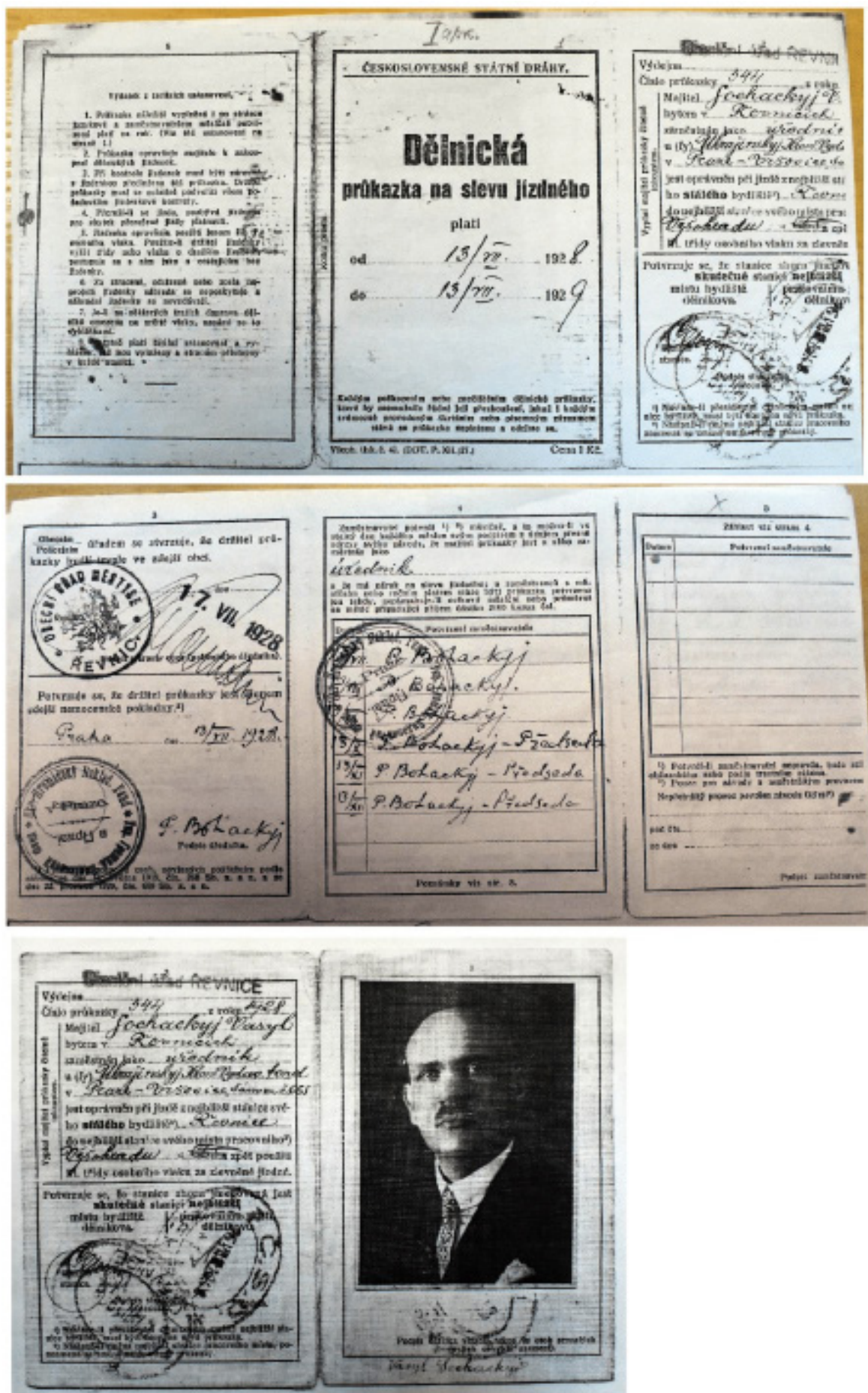

Рис. 2

Рис. 3